

FEHIM NAMETAK
(Sarajevo)

NEKOLIKO NOVIH PODATAKA O KNJIŽEVNOSTI MUSLIMANA NA ORIJENTALNIM JEZICIMA

Književna djela bosanskohercegovačkih Muslimana na arapskom, turskom i perzijskom jeziku bila su poznata još autorima osmanskih tezkira, svojevrsnih bibliografija osmanske književnosti. Modernije sistematiziranje podataka o našim piscima i pjesnicima na orijentalnim jezicima započeo je S. Bašagić svojom knjigom *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*,¹ da bi se nizom knjiga i manjih radova saznanja o ovoj književnosti do naših dana proširivala i upotpunjavala.² Najpotpunije podatke o književnicima Muslimanima na orijentalnim jezicima daje H. Šabanović u biobibliografskom djelu *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*,³ koje u sebi objedinjuje gotovo sve dotadašnje informacije o ovoj književnosti. Mora se ipak konstatirati da smo zbog neistraženosti velikog broja rukopisnih djela, koja leže pohranjena u našim i stranim bibliotekama, kao i u privatnom vlasništvu pojedinih kolekcionara — još uvijek dosta daleko od vremena kad će se moći sasvim kompetentno govoriti o ovoj književnosti.^{3a} I danas se dešava da upoznajemo do danas nepoznate pisce iz naših krajeva čija djela po prvi put čitamo, kao i djela već poznatih pisaca i pjesnika o kojima otkrivanjem njihovih nepoznatih rukopisa saznajemo nove podatke. Najviše je ovih otkrića moguće očekivati među rukopisima Gazi Husrevbegove biblioteke koja je naša najbogatija zbirka ori-

¹ Sarajevo, 1912.

² U periodu između pojave Bašagićeve i Šabanovićeve knjige M. Handžić je objavio knjigu *Al-ğawhar al-asnâ fi tarâğîmi 'ulamâ wa šu'arâ Bosna*, Kairo 1930, zatim *Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo, 1934, te studije o pjesnicima Lamekâniju, Vahdetiju i Nihadiju kao i iscrpnu studiju o Ibrahimu Alajbegoviću Pečeviji. Omer Mušić je objavio nekoliko vrijednih radova o našim pjesnicima na turskom jeziku u *Prilozima za orijentalnu filologiju*.

³ Sarajevo, 1973.

^{3a} Tako smo, pojavom Kataloga rukopisa Mevlâna Müzesi (Muzej Mevlane u Konji — Turska), saznali da se u tom muzeju čuva rukopis *Divana Sukkeri Zekerrije* iz Sarajeva, kao jedini zasad poznati primjerak tog djela.

jentalnih rukopisa, a jedna je i od najbogatijih u Evropi. Osim toga, njeni fondovi se još uvijek pune prispjivanjem vakufskih biblioteka iz manjih mjesta gdje se rukopisima nema ko stručno baviti i naučno ih obrađivati. Primjera radi, u Gazi Husrevbegovoj biblioteci se nalazi oko 1000 rukopisa, koje tek treba uvesti u inventarske knjige, što znači da su oni potpuno nepoznati naučnoj javnosti. Slično je stanje i u pogledu istraženosti rukopisa Orijentalnog instituta, Arhiva grada Sarajeva i drugih ustanova koje raspolažu fondovima orijentalnih rukopisa, a nemaju objavljene kataloge rukopisa.

Radeći na rukopisima književnih djela u Gazi Husrevbegovoj biblioteci, u prilici smo da donesemo nekoliko podataka o rukopisima dosad nepoznatih pisaca i pjesnika i djelima poznatih autora koja su do sada bila nepoznata ili barem zanemarena u istraživanjima. Cilj nam je da u kratkim crtama damo samo osnovne podatke do kojih smo došli, sa željom da upotpunimo građu za dalja istraživanja ove književnosti.

1. Nabi Tuzlak (Nâbî Tuzlawî ili Nâbî Mamlahatayni). Ovog pjesnika po prvi put susrećemo u medžmui Gazi Husrevbegove biblioteke koja je po zabilješkama ovog pjesnika njegov autograf.⁴ Najveći dio ove medžmue zapremaju pjesme iz *Divana* Šejhulislam Jahja-a,⁵ ali se u njoj također nalazi izbor pjesama Edaija, Adnija, Fuzulija, Azerija, Ga'fera, Kemal-paša-zadea, Bakija, Hisalija, Kabulija, Bejanija, Kinali-zade Hasan Čelebija, Alija, Hakani-bega i Nevija. Na kraju rukopisa su pjesme tuzlanskih pjesnika Nabije, Abdije i Savabije koji su očigledno bili savremenici, te dio *Divana* perzijskog pjesnika Aka Malik Šahija (um. 857/1453) koji je uz Šejhulislam Jahja-a bio Nabijin uzor.

Nabi je živio u prvoj polovici XVII st. što zaključujemo iz njegove dvije datirane pjesme. Jedna je spjevana na perzijskom jeziku povodom praznika žrtava (Kurban-bajram), a datirana je 1037. (1627—28) godinom, dok je druga, na turskom jeziku, posvećena perzijskoj novoj godini, i datirana je 1040. (21. marta 1631). Od podataka koje je ostavio o sebi u pjesmama ili u naslovima pjesama saznajemo da je sin »slavnog tuzlanskog muftije Salih-efendije«. U jednoj pjesmi, spjevanoj u slavu nekoliko sarajevskih uglednika, spominje sarajevskog pjesnika Edaija Sinana Čelebija kao svog prijatelja. Nabijeve pjesme su uglavnom gazeli na turskom jeziku. Dvije njegove pjesme su na perzijskom jeziku od kojih ona duža (17 distiha) ima autobiografski karakter, jer pjesnik govori o svom rodnom mjestu Tuzli i svom ocu Salih-efendiji, muftiji. Nabi uz svoje pjesme uvijek stavlja lokalnu oznaku Tuzlevi (Tuzlak), dok u jednom slučaju piše Nabi Memlehatejni. (Nabi obje Tuzle — Gornje i Donje).

⁴ GHB, R — 4007, fol. 77—84.

⁵ Šejhulislam Jahja (1552—1644) je poznati divanski pjesnik, autor *Divana* u kome su uglavnom zastupljeni lirsko-tesavufski gazeli. Ti gazeli su uvršteni i u rukopis GHB, R — 4007.

2. *Abdi Tuzlak* (°Abdî Tuzlawî). Postoji samo jedna pjesma ovog pjesnika u navedenom kodeksu Gazi Husrevbegove biblioteke.⁶ Radi se o gazelu na turskom jeziku. Očigledno je riječ o savremeniku i poznaniku Nabije Tuzlaka.

3. *Savabi Tuzlak* (Sawâbî Tuzlawî). U spomenutom kodeksu i od ovog pjesnika imamo samo jednu pjesmu, također na turskom jeziku. Smatramo da je i on savremenik Nabije Tuzlaka. Bašagić, u Znamenitim Hrvatima, Bošnjacima i Hercegovcima kaže za Savabija da je muftija u Tuzli i da se zove Salih-efendija iz čega proističe da je on otac Nabije Tuzlaka.

4. *Edâi Sinân Čelebi* (Adâ'î Sinân Čelebî). Pjesnik Edai Sinan Čelebi je samo notiran u tabelarnom pregledu pjesnika kod M. Handžića⁷ i H. Šabanovića.⁸ Mi smo ukazali na još neke pjesme ovog pjesnika koje je unio u svoj *Zbornik* M. E. Kadić.⁹ Svakako najduža i najznačajnija Edaijeva pjesma se nalazi u spomenutoj međzmu, koju je sastavio Nabi Tuzlak. Radi se o pjesmi koja govori o Muhamedovom uspeću na nebo, a naslovljena je Mi'râğiyya-i Edâ'î-efendi. Sadrži oko 200 bejtova. Rukopis u kojem je ispisan ova pjesma nalazi se, međutim, u veoma lošem stanju. Naime, rukopis se vjerovatno ranije raspao pa je zatim naknadno nestručno uvezan. Između listova na kojima se nalazi ova duga pjesma ubačeni su listovi sa pjesmama drugih pjesnika, tako da ju je moguće rekonstruirati samo zahvaljujući ispisanim kustodama.

5. *Senai Mostarac* (Tanâ'î al-Mostârî). S imenom ovog pjesnika ne susrećemo se prvi put. Naime, H. Šabanović je pišući o Adliju Čelebiju Mostarcu¹⁰ spomenuo Senaija kao autora nazire (paralele) jednom Adlijevom gazelu. Ta nazira, kao i jedan Senain gazel, nalazi se među rukopisima Orijentalnog instituta u Sarajevu.¹¹

U Gazi Husrevbegovoj biblioteci pronašli smo Senaijev autograf¹² koji predstavlja zbirku pjesama na turskom jeziku, u kojoj su zastupljeni i drugi mostarski pjesnici — njegovi savremenici. U zbirci se nalazi deset Senaijevih pjesama. Senai Mostarac je bio savremenik Derviš-paše Bajezidagića, Derviša Žagrića Mostarca, Adlije Čelebije Mostarca, što znači da je živio koncem XVI i početkom XVII stoljeća. Bliske su mu i pjesme Zijaije Mostarca i njegova sina Ubedije, koje također uvrštava u svoju zbirku, kao i jedan kronogram pjesnika Vusulije (Jahjašpašića). Senaijeve pjesme su ugiavnom lirskog karaktera: gazeli, kit'e i mufredi, a jedna od njih ima i autobiografske podatke. Pjesme mu nose naslove: Li-kâtibihi al-ħaqîr Tanâ'î, Li-kâtibihi Tanâ'î al-Mostârî ili samo Li-kâtibihi al-ħaqîr.

⁶ GHB, R — 4007, fol. 82a.

⁷ Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo, 1934, str. 53.

⁸ Šabanović, *Književnost*. . . str. 640.

⁹ F. Nametak, »Književna građa u Zborniku M. E. Kadića«. *Radio-Sarajevo, treći program*, XI, 38, Sarajevo, 1982, str. 438—477.

¹⁰ Šabanović, n. d. str. 114.

¹¹ Orijentalni institut, rukopis br. 4287, fol. 40b — 41a.

¹² GHB, R — 2290.

6. *Mustafa-beg Atlagić — Safi* (Mustafâ-beg Atli-aga-zâde Sâfi) Kako vidimo, Šabanović je namjeravao i ovog pjesnika obraditi u svojoj *Književnosti*, ali je od te nedovršene obrade ostalo naznačeno samo ime i pogrešan datum smrti.¹³ Zanimljivo je da je Šabanović imao izvjesne bibliografske podatke o ovom pjesniku, što dokazuje njegova obrada Atlagića u Enciklopediji Jugoslavije.¹⁴ Atlagić je rođen u Livnu gdje su njegovi preci bili livanjski kapetani. Umro je oko 1740. godine.

U Gazi Husrevbegovoj biblioteci nalazi se nedavno otkupljen rukopis¹⁵ koji sadrži tri Atlagićeve duže epske pjesme. Najduža pjesma, *Müjdename*, sadrži 140 bejtova (distiha) i u njoj se opisuje pohod Osman-paše na Bagdad. U Kasidi-pohvalnici Ibrahim-begu Rustempašiću, miralaju Klisa, koja sadrži 49 bejtova, utkani su i alhamiado stihovi. U uvodnim stihovima spomenute pjesme autor govori o spremnosti njegovoj i njegove porodice da se bore za Osmansko carstvo, jer su suočeni sa činjenicom da su im zemlje potpale pod mletačku vlast. Treća pjesma govori o osmanskoj dinastiji i spjevana je po uzoru na pjesme o vladarima (šahname). Sadrži 92 bejta. Prve dvije pjesme se nalaze i u rukopisu Orijentalnog instituta (Muzaferijina medžmua).¹⁶

7. *Mehmed Mula Gurani sin Ismaila Bošnjak — Mejli* (Muhammad Mulla Gûrânî b. Ismâ'îl Bosnawî Maylî). Ovako se potpisao u vlastitoj medžmui ovaj poznati pjesnik i kaligraf, koji je rođen u Sarajevu oko 1713, gdje je proživio čitav svoj život. Umro je u Travniku 1781. Zahvaljujući ovim podacima o njegovu imenu, te o porijeklu i imenu njegova oca nema više nikakvih nedoumica. Mejli je do sada bio poznat uglavnom po svojim brojnim kronogramima od kojih je velik broj izdao M. Mujezinović.¹⁷ Nekoliko njegovih pjesama iz *Zbornika* M. E. Kadića preveli su S. Trako i L. Hadžiosmanović.¹⁸

U Gazi Husrevbegovoj biblioteci se nalazi rukopis koji predstavlja autograf M. Mejlija.¹⁹ Uz izbor pjesama klasičnih osmanskih pjesnika Bakija i Fuzulija, koji su služili kao uzor, tu se nalaze pjesme naših pjesnika Sabita Užičanina, Ubejdije Mostarca, Nerkesije, Derviš-paše Bajezidagića i drugih. Ova medžmua, a što je ovdje i najvažnije, sadrži stotinjak pjesama Mejlije, i to uglavnom gazela, semaija, kalenderija, šarkija i rubaija, dakle najvećim dijelom lirskih pjesama, koje su se vjerovatno i pjevale uz saz. Ispod velikog broja ovih pjesama autor je stavio i datum pa zaključujemo da

¹³ Šabanović, n. d. str. 448

¹⁴ I izdanje, Zagreb, 155, sv. I, str. 231; drugo izdanje, Zagreb, sv. I, str. 319.

¹⁵ GHB, Privremeni inventar, br. 1457.

¹⁶ OIS, br. 400.

¹⁷ M. Mujezinović, »Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije«, *Naše starine*, IV, Sarajevo, 1957, str. 131—168.

¹⁸ S. Trako i L. Hadžiosmanović, »Poezija Mehmeda Mejlije El-Kuranije, sarajevskog pjesnika XVIII stoljeća«, *Radio Sarajevo, treći program*, XI, 38, Sarajevo, 1982, str. 418—431.

¹⁹ GHB, R— 2012.

je zbirka nastala u vrijeme kad je pjesnik imao između 20—25 godina.

Osim potpisa koji je stavio na zaštitnom listu kodeksa, na nekoliko pjesama se potpisao sa Li- muharririhî (od autora). U tim pjesmama se u mahlas-bejtu (stihu u kojem je sadržano autorovo ime, odnosno njegov pjesnički pseudonim — mahlas) redovno nalazi ime *Mejli*.

8. *Mehmed Çoĥadzić Džudi* (Muhammad Çokagi-zada Ğudi). Šabanović²⁰ je ovog pjesnika (umro 1815.) ocijenio na osnovu jedne pjesme — kronograma, koja se nalazi u rukopisu Orijehtainog instituta koji citira Šabanović. U Gazi Husrevbegovoj biblioteci se čuva rukopis koji predstavlja autograf (vlastitu bilježnicu) pjesnika u kome su pjesme još ispravljane i dopunjavane od strane autora, dakle riječ je o bilježnici u kojoj je Džudi po prvi put bilježio svoje pjesme koje je onda kasnije, vjerovatno, sam prepisao ili dao nekom prepisivaču da ih prepíše.²¹ Najveći broj pjesama su kronogrami, ali ima dobar broj i gazela, kit'i i mufreda. Nekoliko pjesama ovog pjesnika se nalazi i u rukopisu br. 995 Gazi Husrevbegove biblioteke u Sarajevu.

9. *Muhamed sin Murada Bošnjak* (Muhammad b. Murâd Bosnawî bi-Qal'ati Sokol). Među našim poznatim komentatorima klasičnih arapskih i perzijskih djela od kojih su svakako najopznatiji Ahmed Sudi Bošnjak i Mustafa Ejubović Šejh Jujo, nije bilo poznato ime Muhameda sina Muradova Bošnjaka. U kodeksu 758/III u GHB pronašli smo njegov komentar djela *Qasida at-Tantaraniyya* (Qasida at-targ'iyya).²² Djelo je napisano ili prepisano 1195/1781. godine o čemu se nalazi podatak na 81. listu ovog kodeksa, a na istom mjestu se nalazi i podatak o autoru ovog komentara.

Re z i m e

U ovom radu se donose podaci o nekoliko do sada nepoznatih pjesnika iz Bosne i Hercegovine koji su svoje pjesme pisali na turskom i perzijskom jeziku. To su pjesnici: Nabi Tuzlak (Nâbi Tuzlawî), koji je živio u prvoj polovici XVII stoljeća, čiji se autograf čuva u Gazi Husrevbegovoj biblioteci (Nr. 4007), Abdi Tuzlak ('Abdî Tuzlawî) (GHB, Nr. 4007), i Savabi Tuzlak (Sawâbi Tuzlawî) (GHB,

²⁰ Šabanović, n. d. str. 552

²¹ GHB, R— 1452.

²² Osnovno djelo koje se naziva *al-Qasidatu at-targ'iyyatu* ili po autoru *al-Qasidatu at-Tantaraniyyatu* napisao je Ahmed b. 'Abdurrazzaq at-Tantarâni Mu'in Abû Nasr (umro 485/1092), profesor akademije Nizâm al-mulka u Bagdadu (v. Ahlwardt, VI, 7622, str. 593 i Flügel, I, 461, str. 446). Kod Flügela se nalazi i komentar ove kaside koji se sastavio Muhamed sin Murada Bošnjak, ali on ne navodi našeg autora kao pisca spomenutog djela zbog toga što u rukopisu kojim se on služio ne postoji podatak da je komentator spomenuti naš pisac, pa Flügel zaključuje da je komentator nepoznat.

Nr, 4007), čija se po jedna pjesma nalazi u istom kodeksu, Edai Sinan Čelebi (Adâi Sinân Čalabî) iz Sarajeva, čija se poema *Mi'rağiyya* nalazi u istom kodeksu.

Pjesnik Senai Mostarac (*Tanâî al-Mostarî*) je također imao svoju zbirku pjesama (GHB, Nr. 2290), koja je do sada bila nepoznata.

Ovdje se po prvi put registriraju i djela pjesnika: Mustafa-bega Atlagića Safi-ja (GHB, privremeni inventar, Nr. 1457), Mehmeda Mejlija (GHB, Nr. 2012) i Mehmeda Čohadžića Džudija (GHB, Nr. 1452).

S u m m a r y

The present paper deals with data concerning some poets from Bosnia and Herzegovina so far unknown, who wrote their poetry in Turkish and Persian. They are: Nabi Tuzlak (Nabi Tuzlawi), whose autograph is kept at Ghazi Husrev-bey Library (No. 4007), and who lived in the first half of the XVIIth century; Abdi Tuzlak (Abdi Tuzlawi) (GHB, No. 4007); and Savabi Tuzlak (Sawabi Tuzlawi) (GHB No. 4007), a poem by each of them is to be found in the same codex, that of Edai Sinan Čelebi (Adai Sinan Celebi) of Sarajevo, whose poem *Mi'ragiyya* is in the same copy.

The poet Senai Mostarac (*Tanai al-Mostari*) also had his own collection of poem (GHB, No. 2290), unknown until now.

The works of the poets: Mustafa-bey Atlagić Safi (GHB, temporary inventory, No. 1457) and Mehmed Meyli (GHB No. 2012) and Mehmed Čohadžić Djudi (GHB, No. 1452) are also registered here for the first time.